

NEUŽMIRŠTI RUDENS ASTRO

Recenzuodami santūresnių rašytojų knygas, tolydžio nervingai susigriebiame – tai autorius esąs užmirštas, tai jį per jėgą kažkas tempia į šviesą. Kai aptinki grynuolį, nors ir kuklesnių gabaritų, maga pasigarsinti, rambesniam ir panosėn pakišti, tik tas entuziazmas neturėtų nustelbti tyro paties radinio grožio. Tad nėra paprasta rasti atstumą, iš kurio geriausiai išvystume, sakysim, Gedimino Jokimaičio, Henriko Čigriejaus, Stasio Jonausko kūrybos visumą ir kartu neprarastume gebėjimo blaiviai svarstyti jų teigiamybes ir trūkumus. Neradus tos distancijos, lengva nuslysti į monologą, kuriame polemizuojama su savo paties neišsipildžiusiomis galimybėmis. Todėl, rašydamas apie H. Čigriejaus *Rudens žiedą* (Vilnius: Vaga, 1985), giniesi karšto įspūdžio, idant nesukliudytam knygai gyventi savęs vertą, sąžiningai pelnytą gyvenimą.

Kuklus ir išmintingas H. Čigriejaus eilėraščių žmogus pasižymi sveika savistaba. Tokių nenupirksi mandagia teigiama recenzija, juolab kad pats autorius yra samprotavęs: „Poeto gerumą įrodo du dalykai – jis dainuojamas arba jį skaito jaunimas. Kad gruboka mano eilėraščių forma tikėtų dainuoti, abejoju, o kad tarp jaunų žmonių nesu populiarus, žinau gerai“ (*Literatūra ir menas*, 1983, Nr. 48). Panašiai prisipažinti galėtų daugelis rašančiųjų, bet nematyti čia tragedijos geba tik keletas. Ta savistaba rinkinyje derinama su praktikos patikrintu principu – tenkinkis mažu: „...žiūrėk, užsilopei kišenę, / Sulaukei rudens, ir laimingas laimingas“. Arba: „Tau geras tas blogas, tas rūškanas oras, / Pilkojo maišo audėjas.“ Bet po išoriniu minimalizmu slypi maksimali dvasinio judesio erdvė. Pasirenkami įprastiniai gamtos reiškiniai, vaizdai, negudrios kasdienės buities scenos, bet skaitytojui ir čia stengiamasi palikti kuo platesnius minties ir jausmo horizontus. Realybės daiktai, palikdami savo atspaudą universume, tarsi ragina: įsižiūrėk ir įsiklausyk – tu pats savo vienkartinį gyvenimą gali paversti begaliniu. Skaitytoją aktyvina kreipimosi intonacija, formos mes, tu, jūs, užtat beveik nėra personalistinio kalbėjimo pirmuoju asmeniu. Svarbu kantriai smelktis iki esmės, didesnės už savo „aš“, – šitaip būsi tikras ir teisingas. Be to, anot šauniojo Kola Brenjono, gero nemato tie, kurie mato tik save. H. Čigriejus pirmiausia stebi mažojo žmogaus pasaulį, galintį savaip atsispindėti degučiaus (vabalo), vargšo varnos vaikelio, šuns ar vienišo galvijo gyvenimuose. Poetas simpatizuoja pasišiaušeliams, kiaurakišeniams vaikystės gerbėjams, paprastuoliams, kurie visad tiki kuo nors nepaprastu. Tyrinėdamas mažąją kasdienybę, autorius atsisako kilnių mostų, monumentalių dydžių. Juk gyvenimo pradžia ir pabaiga, viršūnės ir gelmės – čia pat, nėra reikalo „plūktis lig Spartos ir lėkti iš Spartos, / Kai posūkio vingis, akmuo ir bedugnė, / Ir žiedas – prie mūsų vartų.“ Prižeminęs ambicijas („Tik nevaidinki, bičiuli, didžiulio pono“), poetas nuolat apeliuoja į atmintį, ragina pasitikrinti pagal tuos, „kurie jau nebeina per lauką“. Eilėraštyje už tariamojo menkumo visada stovi viena didžiųjų tiesų, o prastuolio ar naivuolio kaukė reikalinga tam, kad jos nebūtų subanalintos. Dydžių suprastinimui, prižeminimui pajungta poetinė leksika. Epitetų negausu, mėgstami deminutyvai, ryški pašnekesio maniera (ištiktukai, jaustukai, tarmybės). Būdinga bendravimo su vaiku situacija, suteikianti netikėto intymumo (eil. „Miško trobelė“ ir kt.). Vaikas iškyla kaip didelio žmogaus, pasižymintčio dorovine švara ir imlumu gyvenimui, mažas simbolis.

Ir šioje knygoje H. Čigriejus gilinasi į archetipinę namų ir pasaulio priešpriešą. Namai suprantami kaip tylaus humaniškumo citadelė, jiems dažnai suteikiamas ir egzistencinis matmuo – tai vieta, kur turi patikimai gyventi amžinai sugrįžusiųjų atminimas. Namuose gali tilpti visas pasaulis, gyvenimo pradžia ir pabaiga („Keleivis“). Mitologinių erdvių ribą gali žymėti ir viržynas („Baltieji žirgai rūkuose“), motina giria (poeto gimtinė – Vidugirių kaimas Pasvalio apylinkėse), medis ir pan. Be namų kulto, į akis krinta tai, ką tapatiname su lietuviškuoju agrariniu pasaulėvaizdžiu: nepretenzingas savo vertės jautimas, pagarba darbui ir gamtai, blaivus sutarimas su lemtimi ir jos ženklų ieškojimas gamtos ritmuose, pasidarygėjimas prievarta, grubumu, amžinas grožio, gerumo ilgėjimasis. Etnografiškumas, šiaurės rytų Lietuvos koloritas rodo, jog tai ne kokios nors skandinaviškos vertybės. Tokiu pasaulėvaizdžiu remiasi pasitikėjimas gyvenimu, nors ir matoma, kas tą pasitikėjimą norėtų išjudinti.

Neramią lyrinio subjekto dvasią liudija leitmotyvu pasikartojantys kelio, keleivio įvaizdžiai (namų pasaulio ir horizontalės). Skyrių pavadinimuose („Lygumos“, „Keliai“, „Paukščiai ir vėjai“) užkoduotas erdvės beribiškumas, noras eiti ten, kur lygu, erdvu, aukšta. Tai grobuoniško perėjūniškumo, namų negerbimo antipodas. Abstrakčiose erdvėse labai konkrečiai pasibara dievulis („Po griautinio“), miltuotas žmogus į malūno sieną išdaužo maišą („Dobiliena“), guli pūgoje užpustyta armonika („Pūga“). Už realių vaizdų pajunti šiltą gyvybės kvėpavimą, tikrą pasaulio meilę, kuria ir pats persiimi. Tikrovę stengiamasi atpasakoti, paliudyti, jos nedeformuojant (Kęstutis Nastopka H. Čigriejų priskiria prie realybės poezijos atstovų). Realybės poetikos požūriu įtaigus eilėraštis „Vestuvės“, kur, regis, neapsieita be Albino Žukausko mokyklos. Poetinės tikrovės modelyje išorinį konfliktiškumą keičia giluminė įtampa, – akcentuojama etinė tautos ir individo atminties svarba, atsakomybė už garsiai tariamą žodį ir jo galimybę virsti veiksmu: „Tik tu vaiko nemokyk už būvį draskytis, / Kad, viską prakišęs, tas vaikas laimėtų.“ Gausūs donelaitiški moralizavimai nėra įkyrūs: jie skiriami tiek sau, tiek kitiems („Savęs pabarimas“); nestinga juose nei psichologinio intymumo, nei gyvenimo patirties. Tuo tarpu direktyvinis tonas jau skamba kaip balsas iš šalies („Laokoonas“).

Glosni H. Čigriejaus kalba. Su poezijos kalba kaip su tuo balandžiu. Bandysi jėga sugriebt – purptelės pro pirštus, susivaldysi – nutūps ant peties. Daiktai tiesiog myluojami: „akmenaitis / It maža kantrybė lūkinėja“. Arba toks vieškeliu kalbinimas: „Vieškeli, kur nusukai / Ir už kapinaičių kenti?“ Kalboje, ypač frazeologinėse konstrukcijose, slapukauja valiūkiškas šypsnyš, aukštaitiškas įprotis patraukti per dantį. Poetizmus kryžminant su prozaizmais, pasiekama sodraus plastinio konkretumo („Kai nukris paskutinis lapas“). Savitumo suteikia ir vidinio kalbos mechanizmo pojūtis, ir frazės individualumas. Iš sodžiaus, pievų, šilo atsineštos metaforos netikėtai subjektyvinamos, dažnai sutraukant loginius ryšius. Improvizacija alaus gėrimo tema („Kazimiero alus“) baigiama netikėta akistata su nebūtim, sustingusia eilutėse „padainuoti pelyno šešėly“ (suprask – būti mirusiam). Aišku, tokia originali drąsa rizikinga, ji negali būti dažnai kartojama. Eilėraštyje „Siaurės žvaigždė“ egzistencinės aliuzijos jau padvelkia mechanika. Poeto frazė dažnai išdykaujanti, liaudiškai užraityta, savaip netaisyklinga ir savaip drausminga. Tikslus metras tarsi „ant pykčio“ paardytas, bet nesubyrėjęs. Šalia vyraujančio ketureilio rasime ir drėblesnių statinių, tačiau skonis ir saikas padeda išlaikyti aiškias klasikines proporcijas. Santykis su klasikineis autoriais, kultūra netiesioginis. Autorius nepateikia ataskaitos apie asmeninės lektūros apimtį ir negena prie šaltinių pasitikrinti. Matyt, manoma, jog jų žinojimas – ne tikslas, o priemonė; galima daug žinoti, o maža suprasti. Retsykais praslystantis slavizmas (pažarai, viernai, svietas) kliudo akį kaip primirštas bočių rakandas – nepatogus, bet širdžiai mielas.

Tvirtinimas, jog ketvirtojoje knygoje H. Čigriejus kartoja ankstesniųjų rinkinių temas, problematiką, stilistinę kryptį ir pan., būtų toks pat nuobodus kartojimas. Kaip elgiamės su praėjusiu gyvenimu – jį gilinam ar sekinam, idealizuojam ar ironizuojam, atmetam ar kartojam? Atsakymą žino tas, kuris jaučia, jog gyvena. Galima tik atsargiai konstatuoti pokyčius, būdingus kiekvienam į dienovidį įkopusiam kūrybos žmogui. Kiek skaudesnis žvelgimas į praeitį ir ne toks optimistinis ateities regėjimas, atidesnis įsižiūrėjimas į amžinybės ir praeinamybės bylą (knygos epigrafas iš Alphonse' de Lamartine'o (Alfonso de Lamarteno) – „...viena gamta liks ta pati“). Gausėja elegišku tonu („Žiūri baltasai žiedas pro langą“ – „Elegija“), atgyja romantikų „pasaulio sielvarto“ idėja („Ruduo, vaikai, su savo obuoliais“).

Žiūrėdami į H. Čigriejaus eilėraščių žmogų iš atokiau, turėsime pripažinti, kad tai yra pozicija šiaip ar taip keistuolio, „kur sėdi ant rąstų“. Negalime nepastebėti, kaip tokia pozicija literatūriuose variantuose tampa inertiška. Čia traukia laikinai prisėsti, bet neapsistoti visam laikui. Uždarumo specifika turi ir agrarinė atributika, gamtos ilgėjimasis, nuolatinis raginimas „sugyventi gražiuoju“. Visa tai kažkuo primena „tėviškę, likusią knygoj“ – žinai, kad į tuos namus jau nebeįmanoma sugrįžti, tačiau lieka didelė šviesa ar graudumas, kaip netikėtai išvydus tą rudenį astrą: „Tu gi ant slenksčio / Visų liūdesių po nakties pražydėjai.“